
УДК 371.321.1:821.161.2

Сучасний урок літератури і проблеми викладання актуальної літератури в старшій школі

Василь Шуляр,

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовно-літературної освіти,
заступник директора з наукової роботи*

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

У статті автор запропонував модель уроку з вивчення актуальної літератури.

Ключові слова: сучасний урок літератури; актуальна література

Актуальність літератури і/або мистецтва для реципієнтів за будь-якого часу є значимою, по-своєму важливою для вибудови системи цінностей, формування світогляду, впливу на соціальну ситуацію тощо.

Художній твір, писаний у свій час і умовно змодельований світ у ньому, допомагає читачеві створити таке дискурсивне поле, яке відповідає його літературному розвитку, естетичним смакам, уподобанням, допо-

магає сконструювати картину світу зі своїм набором ціннісних критеріїв, щоб зрозуміти "самого-себе" й, адекватно поцінуючи запропоноване, творити "самого-себе", толерантно входячи у світ національної і світової культури, не втрачати свого Я.

Метою статті є: виявлення особливостей вивчення актуальної літератури в середній загальноосвітній школі (безпрофільній і профільній) і складових технологічної моделі сучасного заняття з літератури відповідно до фактичного матеріалу та обраного типу уроку. Завдання, які поставлені автором, уключають з'ясування методологічних засад тлумачення художніх творів актуальної літератури; дефініції "актуальна література"; особливостей вивчення художніх творів актуальної літератури; окреслення моделі сучасного уроку відповідно до досягнень методики і технології навчання, практики роботи словесників.

Час духовної й економічної кризи є унікальною можливістю, осмислюючи й не заперечуючи набуте, творити нове, переосмислювати цінності минулого і вибудовувати перспективи майбутнього, світоглядних орієнтирів і механізми соціального прогресу. Ця часо-кризова ситуація для рефлектуючої особистості є тою унікальною можливістю, зупинившись на межі прірви, побачити в минулому шлях для майбутнього, задати питання про перспективи, про ймовірність надії на перспективу. За такої ситуації, коли читач перебуває на краю прірви, відступати немає куди, бо літературні продукти йому пропонуються різнопланові, зачасти не одного й того естетичного ґатунку, з неоднозначною системою цінностей, з несподіваною концепцією життя, суперечливими способами вирішення протиріч ... У такій ситуації кожен суб'єкт літературної освіти доходить своєї рефлексії, розширює й поглиблює поле своєї екзистенції, може поставити питання про "самого-себе", рівень читацького акме-розвитку, духовно-естетичного збагачення або/і спустошення. Кризове помежів'я в житті читача ставить його перед вибором моделі цінностей, яка сприятиме його зростанню або/і руйнуватиме вибудоване, визначитися з життєвими сенсами, чим займатися, щоб бути успішною й конкурентоспроможною Я-особистістю.

Нинішня ситуація в літературі й мистецтві ставить учня/студента-читача в ситуацію вибору, дає можливість розібратися в "самому-собі", у суб'єкті/об'єкті, який матеріалізований у художньому тексті. Вона позбавляє читача можливості потрапити в лещата соціологізаторського орієнтиру, бути заручником стереотипу або/і чіткої однозначності, перебувати в полоні забобонності, приймаючи життєво важливе рішення, висловлюючи свою думку, виявляючи свою життєву й громадянську позицію як вільна й відповідальна ОСОБИСТІСТЬ.

Експериментальні художні практики наявні були в різні періоди розвитку літературного процесу. Письменники, перебуваючи в активному стані пошуку свого читача, своєї манери письма, форми або/і змісту майбутнього художнього твору, вибудовували власну жанрово-стильову доміанту. Свідченням цього є як творчість переважної більшості літераторів минулого і сучасного, так і літературної критики, яка матеріалізувалася в статтях про національне мистецтво, наприклад, І. Франка, Є. Маланюка, Б.-І. Антонича. "Література, — за твердженням Б.-І. Антонича, — мусить завжди висловлювати свою добу, її дух, настрої, питання, а коли цього не робить, стає для неї чужа. Література повинна завсіди відбивати ритм своєї епохи, бо нерівномірність витворює між ними віддаль, а пізніше

навіть пропасть. Мистецтво без животворних подувів дійсності замикається в собі, дебелиє, а далі замерзає" [1]. Важливо сьогодні читачеві та словесникові дослухатися до порад критика й письменника для розуміння як класичної, так і сучасної літератури. Першому для відшукування смислів давньої літератури в XXI столітті, а другим — зрозуміти, якою має бути методика вивчення, шляхи донесення "нетлінної суті" текстів минулого й сучасного, яке колись перейде в іншу стадію читацького сприйняття. Це, на нашу думку, є метою сучасної методики викладання літератури у вищій школі, технології навчання літератури в середніх загальноосвітніх навчальних закладах різного типу, профільного спрямування, літературного розвитку читачів засобами художніх творів національної і світової літератури.

Актуальна література як поняття є неусталеним, відсутнім у словниках літературознавчого спрямування. Історія поняття витоки бере з мистецтва. У мистецькому й літературному просторі ми вживаємо ще поняття "сучасна література", "сучасне мистецтво". Спільного багато, але тотожними їх уважати, звичайно, ми не можемо. Зазвичай змістове наповнення зводиться до розуміння актуальної літератури/мистецтва як модернового або такого, що перебуває в протиріччі з цим явищем. Уперше слово "contemporary" / "сучасне" відносно мистецтва вжила Розалінда Краусс у дисертаційному дослідженні за творчістю Девіда Сміта. Професор Університету Південної Каліфорнії Річард Мейерс активізує увагу на тому, що термін "сучасне мистецтво" Девіда Сміта базується більше на "отчетах аукционных лейблов, чем в связи с временем его создания" [2]. У вітчизняному мистецтві відстежуємо тенденцію пошуку альтернатив модернізму (межа 1960-70-х років) в образах, нових засобах і матеріалах вираження, навіть до дематеріалізації зображуваного об'єкта; розвиток концептуального мистецтва й мінімалізму. 70-і роки позірними виявилися саме з точки зору змісту, соціальної спрямованості, активності етнічних меншин і соціальних груп; 80-і роки активного використання набувають образи маскультури (кемпізм, мистецтво іст-вілліджа, нео-поп); у 90-х роках на арт-процес великий вплив має розвиток технологій: відео, аудіо, комп'ютери, інтернет. Початок 2000-х років відзначається відмовою від активного використання технічних засобів у художніх практиках, але наявний поворот до товарного об'єкта в мистецтві, пропонуються комерційно-вигідні спроби модернізму XXI століття [2]. Матеріали Вікіпедії актуальне мистецтво потрактовують як експериментальні художні практики, що склалися в другій половині ХХ століття й нерозривно пов'язано з такими видами та способами художньої діяльності як перформанс, хепенінг, редімейд. Витоки його — початок ХХ ст., творчість дадаїстів, Марселя Дюшана і Казимира Малевича.

Власне це ж і простежується в літературному процесі також. Свідченням цього є висновок у Літературознавчій енциклопедії щодо сучасної української літератури: ... "З кінця 80-х років ХХ ст., після зникнення з літературного простору "соцреалізму", відбувається інтеграція різних потоків української літератури в одне річище, піднесення творчого життя в різних виявах — від неоавангардизму до спроб здійснити новий синтез національного мистецтва, окреслити його творчу перспективу на основі постмодернізму, що є одним із сегментів розмаїтої сучасної української літератури" [3, с. 447]. У цьому ж виданні є поняття "модернізм", який розглядається як "некласичний напрям із визначальною ознакою універсальності метанаративу, що потре-

бує, на їх погляд, спростування нелінійними структурами, хоча чимало ідей та понять попереднього напрямку були трансформовані, адаптовані постмодернізмом, продовжуючи існувати поряд із ним" [3, с. 66—67]. Проблеми сучасного літературного процесу стали предметом розгляду в працях Я. Голобородька, Т. Гундорової, Т. Денисової, Д. Затонського, М. Ільницького, С. Павличко, Я. Поліщука та ін.

Узагальнюючи назване, наше обговорення понятійного апарату в контексті означеної проблеми з д.ф.н., проф. Ларисою Горболіс (м. Суми), к.ф.н., доц. Тарасом Кременем (м. Миколаїв) приходимо висновку, що "актуальна література — це класична та сучасна література українських та зарубіжних письменників, з вибудованим на традиціях новаторськими тенденціями, яка відповідає запитам доби і потребам духовно структурованого й національно зорієнтованого читача (не обов'язково з ґрунтовною філологічною освітою), література, яка позитивно відбувається у свідомості сучасного реципієнта". Звичайно, не кожен літературний продукт пересічний читач сприйматиме і прийматиме, адекватно поцінуюватиме й інтерпретуватиме. Читача, здатного "неомертвити", а знайти "животворний подув дійсності" (за Б.-І. Антонич) у художньому творі різної доби, треба виховувати. Текст і підтекст, художній образ і літературний персонаж, його діла, слова й думки, сповідувана система цінностей "відразу засядуть у душу" читача і "мов магічна лампа освітять все оточення" (за І. Франко) тільки тоді, коли озброїмо реципієнта літературознавчими, культурологічними, аксіологічними і т. д. стратегіями. Вони (і не тільки), на нашу думку, забезпечать його духовно-естетичний акме-розвиток (на сьогодні), збагатять його світ новими враженнями від подій минулого й сучасного, допоможуть знайти смисли та винести враження: "сучасне ↔ минуле ↔ сучасне", щоб достойно жити для свого майбутнього і своєї нації, народу, культури.

У методиці викладання літератури знаходимо лише поодинокі розвідки вивчення сучасної літератури: модерної і постмодерної. Поштовхом до вивчення літературних творів із позицій екзистенціалізму стали праці Г. Токмань; особливості осягнення модернових текстів стало предметом досліджень Ю. Ковбасенка; методика навчання інтерпретування постмодернових текстів розглядають: О. Бульвінська (національні особливості європейських постмодерністських літератур); І. Лімборський (просвітництво у дзеркалі постмодерного світу); О. Козюра (феномен постмодернізму та естетична функція); В. Пахаренко, Н. Пахаренко (світоглядно-естетичні грані постмодернізму та його поетика); Я. Голобородько (естетика постмодернізму та нові тенденції української прози); Т. Павленко (духовність доби постмодернізму в інтерпретації Рея Бредбері); О. Данильчук, К. Баліна (постмодерністський дискурс творів Ю. Андруховича).

Формування певних читацьких якостей і компетенцій, які допоможуть реципієнтові комфортно проживати тканину творів такого формату розглядають А. Градовський, А. Вітченко, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, В. Шуляр. Проблема вивчення творів сучасної/актуальної літератури знайшла своє втілення і у філологічній практиці вчителів у форматі розроблених уроків: Л. Аршинова, К. Баліна, Т. Береговенко, В. Битько, М. Бірченко, М. Вега, В. Горпініч, О. Данильчук, Н. Железняк, Н. Кріль, А. Линник, С. Лис, О. Мануйкін та Л. Мануйкіна, О. Месєвря, В. Москальчук, С. Мухамеджанова, В. Присяжнюк, О. Рижко, Т. Секрет, А. Снет, Т. Стамат та ін.

Зазначене засвідчує великий інтерес як науковців, так практиків до постмодернізму з позиції літературознавства, методики викладання та технологій навчання. Тому для нас важливо визначити моделі інтерпретування такого формату текстів, які в більшості своєму називають актуальна або сучасна література, окреслити методичні (для словесників) і пізнавальні (для учнів-читачів) стратегії, які забезпечать результат літературної освіти засобами таких творів.

У процесі літературної освіти школярів/студентів, осягнення тканини художнього твору, під час проведення уроків/занять маємо вибудувати таку стратегію, яка допоможе кожному суб'єктові зрозуміти "**СВОЮ** (виділ. наше) добу, її дух, настрої, питання" (за Б. І.-Антонич). Знайшовши свій варіант відповіді, кожен має зробити власний висновок, вибудувати самостійно таку систему цінностей, яка допоможе йому комфортно ввійти у складний світ, достойно пошанувати культуру свого народу та інших націй, не втративши свого Я, щоб бути успішним у цьому житті. Механізм, парадигму співпраці суб'єктів літературної освіти, де посередником є художній твір, звичайно, в загальноосвітніх навчальних закладах різного типу й спрямування закладає вчитель. І від того, яким буде прочитання художнього твору, залежить від змісту, форми, типу сучасного уроку літератури, ролі кожного реципієнта.

Проблема сучасного уроку літератури розглядалася як класичною методикою, так і неокласичними підходами. Для автора важливо зберегти все цінне, що розроблялося попередниками, і рухатися вперед у відповідності до реалій життя, прогресу, розвитку суспільства, техніки, науки, методики, технології тощо. Сьогодні важливо, якою класифікацією уроків, системою завдань, набором засобів користується словесник, щоб досягати заданого результату, пам'ятаючи, що література це і наука, і мистецтво.

Упродовж багатьох років нами апробувалася модифікована класифікація уроків літератури, яка враховує досягнення дидактики і методики викладання літератури як мистецтва слова. Вона включає такі типи та різновиди уроків літератури: настановчо-мотиваційний урок літератури: НМУЛ (*увідний, вступний*); урок вивчення життєпису письменника: ВЖП (*авто— біографічна оповідка — 5—7 кл., замальовки життєпису письменника — 5—8 кл., розповідь про життя та творчість — 7—9 кл., життєвий і творчий шлях письменника — 10—12 кл., нарис життя і творчості письменника — 10—12 кл.*); урок вивчення та аналізу художнього твору: ВАТ (*духовно-естетичне сприйняття твору — 5—7 кл., художнє сприйняття та осмислення твору — 8—9 кл., аналітико-синтетична робота над текстом — 10—12 кл., інтерпретування художнього твору — 8—12 кл.*); урок вивчення теорії літератури та літературно-мистецьких явищ — ВТЛ (*контекстне вивчення теоретико-літературних понять; формування та розвиток теоретико-літературних понять; вивчення теоретико-літературних тем*); урок розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності — РК-МД (*художнє (виразне) читання текстів твору; складання та написання творчих робіт; творча, мистецька діяльність учня-читача; аналіз літературно-творчих робіт*); урок позакласного читання та літератури рідного краю — ПЧ/ЛРК (*вступний урок-презентація (настановчо-мотиваційний — літературно-мистецький огляд)*); урок-спілкування (*за літературним твором, творчістю митця — монографічно-оглядовий урок*); урок-діалог за проблемою твору; урок-відгук за прочитаним твором (*за вивченою творчістю письменника*); підсумково-рекомендаційний урок (*результативно-творча ро-*

бота учня-читача — узагальнювальний огляд); урок системно-узагальнювального повторення літературно-мистецького матеріалу — С-УП (системно-узагальнювальне повторення літературної теми; системно-узагальнювального повторення літературного розділу; системно-узагальнювальне повторення курсу літератури); урок рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури — Р-ККЛ (вхідний (поточний) контроль знань, норм і цінностей із літератури; тематичний (підсумковий) контроль знань, норм і цінностей із літератури; урок аналізу та вдосконалення літературної компетентності учня-читача) [7].

Із запропонованої класифікації цікавим для нас є тип уроку — вивчення й аналіз художнього твору та його різновид — інтерпретування художнього твору, а також урок розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності. Відповідно до типів уроку можемо визначити модель змістових ліній, компетенцій читача та стратегій реалізації змісту літературної освіти (методичної для словесника та пізнавальної для школярів) за допомогою тексту виучуваного художнього твору. Назване автором детально виписано в цілому ряді публікацій [5—6; 8]. У статті ми обмежимося лише конкретним набором складових моделі вивчення літературної теми, який продиктований художнім твором Ю. І. Яновського "В листопаді", що рекомендується нами до вивчення новел роману "Вершники" як "реабілітаційного двійника" "Чотирьох шабел" [9].

Модель вивчення літературної теми включає: змістові лінії (базова — аксіологічна; фонові: літературознавча, комунікативно-мовленнєва); компетенції читача (базова — аксіологічна, фонові: літературознавча, компаративна, комунікативно-мовленнєва, пізнавальна); стратегії: методична (модель інтерпретування за концепцією одного з літературознавців: Фрідріх Шлейермахер, Ролан Барт, Вольфганг Ізер) — (див. Додаток А-В); пізнавальна (відтворення, інтерпретування, виконання, конструювання).

Учнів-читачів знайомимо з новелою Ю. Яновського "В листопаді" за хрестоматійним варіантом (див. додаток Г), який підготовлений нами і зреалізований із урахуванням таких методичних прийомів: по-перше, адаптований текст представлений, у такий спосіб, щоб реципієнти зрозуміли формат уявного ліричного героя та образи, які малює його уява; по-друге, нами навмисне вилучено репліку-фразу ліричного героя, яка повідомляється читачеві після первинного читання та обговорення; по-третє, ми скористалися методикою "повільного читання/вчитування" деталей, які допоможуть з'ясувати підтекст образу дівчини/жінки; по-четверте, ми інтерпретували запропонований адаптований варіант, використовуючи одну з літературознавчих концепцій (Ф. Шлейермахер, Р. Барт, В. Ізер). До прослуховування новели школярам поставлено такі запитання:

— Хто є ліричним героєм і яким він є?

— Кого малює уява ліричного героя?

Обговорення та інтерпретування тексту новели за однією з моделей-стратегій може відбуватися орієнтовно в такому варіанті:

— Перечитайте другий абзац новели. В описі образу першої дівчини знайдіть фразу, яка стане її "назвою" ("Дівчина зі снопом"). Який підтекст образу? (підтекст відкритий і зрозумілий для читача).

— У п'ятому абзаці автор представляє образ другої дівчини, яку малює уява ліричного героя. Це — (дівчина-годинник). Який підтекст цього образу: дівчина-годинник? (підтекст прихований; думки реципієнтів

різні). Перечитайте опис ще раз, зверніть увагу, чи автор висловлює свою "точку зору" до поданого образу жінки? Яке ключове слово дає можливість зрозуміти підтекст образу з позиції автора і чи збігалася вона з потрактуванням читачів? ("Вона була годинником і не мала входу на іншу **ролю** (виділ. наше)...").

— Наступний опис образу подано в шостому абзаці, його ми можемо назвати як ... "дівчина з синім поглядом". Хто ж це така? А чому автор вживає кольоровий епітет "із **синім** (виділ. наше) поглядом"? Раніше в літературі ми зустрічали: "ясноока", "блакитноока", "голубоока", "світлоока". Який вік ліричних героїв? Що дає право нам стверджувати, що це період життя людини "пізня осінь"? (назва новели "В листопаді"; об'єкт-деталь "не один жовтий лист упав").

— Прокоментуйте фразу ліричного героя, яка є суголосною авторському твердженню, в розв'язці новели: "... часто легше буває прострелити копіяку, ніж цілувати дівчину".

У результаті розкодування тексту та авторського ставлення, вчитування фраз, повторного вчитування, коментар читача, з'ясування підтекстів тощо приходимо до таких розмислів: автор представив читачеві образ дівчини/жінки-трудівниці, другий — можливо, домогосподарка (підтекст не однозначний), у третьому вбачаємо жінку-мрію, недоступну, незатребувану, незабагану Ним, бо "підійшовши близько і взявши за плечі, з лагідністю сказав, не пам'ятаючи себе: "Ви вже тепер не потрібні"". Легко в житті осуджувати, а важко — зрозуміти; ще легше роздавати поради, ніж виконувати й дотримуватися їх самому собі. Найважче — робити вибір і за нього нести самому відповідальність. Отак і ліричні герої: у пошуках тої єдиної розпорошували свої сили фізичні й духовні, і коли наче б ось з'явилася та, з якою можна пройти останній свій період життя, їм стає зрозуміло, що й вона ... Кожен обирає для себе такий тип жінки/чоловіка, сім'ї, який улаштуватиме в подружньому житті обох. І вибір той має бути відповідальним, і від нього має одержувати задоволення Він і Вона. А головне, щоб ніколи з ваших вуст не зірвалася репліка: "... ви же тепер не потрібні"...

Звичайно, запропонований варіант засвідчує стратегію інтерпретування тканини художнього твору, де зреалізовувалася вчителем аксіологічна змістова лінія, а учень-читач перебував у ситуації вибору: яка модель цінностей для нього вжиті є важливою й актуальною. Сюрреалістичний текст новели сприймається й розуміється неоднозначно читачем, запропоновані образи мають глибокі підтексти. Тому під час уроку словесник формує літературознавчу компетенцію читача, заповнюючи його теоретико-понятійний простір: "сюрреалізм", "принцип сюрреалістів", "підтекст: прямий і прихований". Із зазначеного дещо старшокласникам уже відомо, тому вчитель може лише подати ЛСМ (логіко-семіотичну модель) "підтекст" (додаток Д), за потреби звернеться до ЛСМ "Сюрреалізм" (додаток Ж).

Залежно від іншого задуму вчителя, набір складових моделі уроку літератури за текстом новели Ю. Яновського "В листопаді" може бути таким: змістові лінії — літературознавча (якщо учні недостатньо розуміються на вище зазначених поняттях; або якщо вчителів важливо провести зіставлення з іншими літературними творами в українській чи/і зарубіжній літературах; цікавим буде варіант, коли компаративний підхід урахувуватиме жанрово-родову специфіку текстів, де відшукуватиметься спільне в прозовому, поетичному і драматичному творах, виявляючи специфічні прийоми творення образів і т. ін.). Новела

Ю. Яновського може спровокувати вчителя на реалізацію культурологічної змістової лінії (ліричні герої — друзі: письменник і художник), відповідно і формування порівняльної, компаративної компетенції читача на прикладі творів мистецтва: живопис (Тетяна Яблонська, "Хліб"; Олександр мурашко, "Дівчина в рожевому. Портрет Н. Тараніної"; Едгар Дега, "Голубі танцівниці"; П'єр Огюст Ренуар, "Етюд до портрета актриси Жанни Самарі" та ін.), скульптурні зображення, твори кіномистецтва тощо.

Цікавий ракурс до інтерпретації задає зіставлення вже класичного тексту з сучасною літературою (строфи і тексти львівської поетеси Оксани Лозової) або/і модерновим/постмодерновим мистецтвом (Сергій Поярков, "Похід за щастям"). Нами було запропонована система завдань для учнів і студентів, які виконувалися в різних форматах після знайомства з новелою Ю. Яновського "В листопаді" зокрема та спадщиною взагалі, яка передбачена державними програмами, із творами сучасної поетки Оксани Лозової. Для прикладу наведемо завдання, які отримували студенти та учні філологічних класів, суспільно-гуманітарного, художньо-естетичного напрямку.

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ-ПРОЕКТ

Завдання для індивідуального виконання

1. Письмова інтерпретація поетичного твору з продовженням (за збіркою "Очі дерев" Оксани Лозової).

Рекомендація авторові-виконавцю: обрати один із текстів, за ним підготувати інтерпретацію, яка складатиметься з трьох частин: I ч. — Інтерпретування твору (за самостійно обраною концепцією літературознавця: Ф. Шлейєрмахер, Р. Барт, В. Ізер); II ч. — Система запитань і завдань для учня-читача за наперед визначеними змістовою лінією літературної освіти та компетенцію (зазначити назву змістової лінії і компетенції). III ч. — Коментар-роздум за рядком поезії й запропонованою (можливою) назвою та формою тексту (за рекомендацією викладача або/і вибором автора).

Матеріал для використання:

1.1. *Боїмося щасливими бути —
Все гадаєм, а що скажуть люди?
Не пускаємо радості в душу,
Захитавшись між "можу" і "мушу".
Розучились дивитися в небо,
Бо земного триматися треба.
А коли віддаляється літо,
То не маєм себе де подіти.*
(Оксана Лозова. Збірка "Очі дерев")

Завдання до III частини інтерпретування.

Підготувати письмову роботу за визначеною назвою, а форму, жанр, стиль — за вибором автора із значенням, у тесті роботи.

Я ... між "можу" і "мушу" ...

1.2. *Зима до кожного іде,
І вже осінній день не вдома.
І тулиться притихла втома,
Мов кошенятко, до грудей.
Біліє тепло біла хата.*

Тремтить від холоду ріка.

Листок питає у листка:

А де ти будеш зимувати?

Завдання до III частини інтерпретування: *творча робота має розкрити епіграф, який взято з поезії за заданою формою і її назвою або/і самостійно обраною, придуманою тощо.*

**Листок питає у листка:
— А де ти будеш зимувати?
Відповідь Листку**

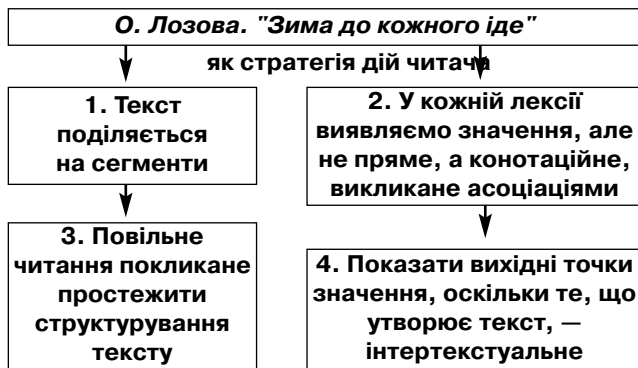
2. Підготувати творчі роботи різного жанрово-родового і стильового наповнення та спрямування: реалістичні, модернові чи постмодернові; епічні, ліричні чи драматичні тексти — усе за вибором і бажанням автора. Кожен текст повинен мати назву, коментар, у якому зазначити жанр, стильову манеру, можливо, біографічні, історичні чи/і життєві факти, що лягли в основу підготовленого тексту. Декілька слів про автора-виконавця й бажано його фото.

Орієнтовні напрями та тематика за збіркою Оксани Лозової "Очі дерев":

1. Усе
про тебе,
навіть те,
що зовсім не про тебе.
Все про тебе.
2. Рідні очі малюють
Ангела надії
3. Не розірвати
Не розняти
Обійми наших голосів
4. Окуляри від сонця
ховають людей
від людей
5. Шукаєм
у любові щастя
А щастя
то сама любов
6. У голосі
осені
губимо
тихі
слова
7. Так багато
потрібно мені
І тому
я не хочу нічого
8. В кривому
дзеркалі сльози
вмирає сонце
9. Вириваєшся
наче із пастки
Вертаєшся
в пустку
10. Чекала
дзвінка
І печаль моя

передзвеніла
Результатом проведеної роботи є тексти, які підготували студенти та учні-старшокласники:

I. Модель-алгоритм інтерпретації

II. Письмова інтерпретація поезії О. Лозової "Зима до кожного іде ..." (за збіркою "Очі дерев")

"Зима до кожного іде" як неминучість старості та смерті... Адже як осінь приходиться на зміну літові, так і старість змінює молодість — пору радості та безтурботності (з'являється втома, яка притихла до грудей).

Дивує, споглядає світ добрими очима дерев, — коли веселими, коди "вогкими": але завше, відвертими і навіть дещо наївними... Твір сприймається легко, природно, і здається легким.

О. Лозова добре орієнтується в глибинах радості і смутку. Також простежуються філософські роздуми через пейзажну картинку.

Образи стали глибшими, більш об'ємними, сконденсованими, у читача викликають більше асоціацій, краще спонукають до розгортання уяви. Простежується контраст — зима-осінь, тепло-холод.

Працює Оксана і над образами, і над милозвучністю рядка.

І.Ц.

III. Творча робота за строфами Оксани Лозової "У голосі осені губимо тихі слова"

*"I saw old Autumn in the misty morn
Stand shadowless like silence, listening To Silence"
(Thomas Hood).*

Осінь починається не ззовні. Вона приходиться зсередини. Ховається десь там, прикидається тобою, має твоє обличчя, жести, міміку, так, що ти не можеш виявити її до того, як вона вирішить показатися... А насправді, вона безтілесна. У неї навіть власної тіні немає. І говорити вона може лише твоїм голосом. Бо власного в неї нема.

Тож, якщо ти будеш мовчати, мовчатиме і вона. Стоятиме і дивитиметься на тебе твоїми ж очима в цілковитій тиші...

Не загуби себе самого в осені життя!..

Ю. К.

Одним із завдань — виявити й провести літературні паралелі між текстом сучасної поетки і тими, що вивчали в інших літературах, представляючи власну творчу роботу, демонструючи здатність інтерпретувати текст, знаходити своє "актуальне". Пропонуємо де-

які зразки:

Оксана Лозова. "Очі дерев"

**Окуляри від сонця
Ховають людей
Від людей**

Побачивши і прочитавши ці рядки, я чомусь одразу згадала твір Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес". У зазначеному творі цими окулярами від сонця постають золоті волосини в Цахеса. Адже саме через них ніхто, окрім однієї людини, а саме Бальтазара, не помічав справжню бридку сутність Цахеса. Ці три вогненно-блискучі волоски слугували цими окулярами. Адже вони прикривали всю його сутність, так саме, як і ми можемо окулярами прикрити наші очі і дуже важко буде зрозуміти, що відбувається в нас у душі, адже очі — це дзеркало душі.

Щось гризе її зсередини. Вона не могла цього зрозуміти. Якесь дивне сповнює відчуття: ненависті, страху, відчаю та болю. Вона сиділа мовчки, втупившись в одну точку. Довго сиділа, довго дивилася та думала. Про що, про кого — не відомо, просто маленькі нікчемні думки бігали в її голові, як таргани. Гидко, справді?! Ось і їй було гидко від того, що відбувалося з нею.

Було дуже тяжко зрозуміти, що це, мабуть, якісь нові почуття. Хто знає... Якщо вона не зможе знайти відповідь, їй ніхто не допоможе. Раптом зайшов чоловік, стрункий, високий, з чарівною посмішкою. Ось він, саме він заставляє її мучитися...

З очей покотилися сльози, гарячі і солоні, як кров. Навіть злякалася себе, бо раптом Він або Хтось побачить...

... Вона натягнула на очі від сонця окуляри, які "ховають людей від людей".

Юля Ш.

Оксана Лозова "Очі дерев"

**Окуляри від сонця
Ховають людей
Від людей**

Ці рядки з вірша Оксани Лозової асоціюються в мене з твором А.П. Чехова "Людина у футлярі". Зазвичай, коли ми хочемо сховатись або захистити себе від оточуючих, ми одягаємо окуляри. Крізь них важко розгледіти емоції та почуття. Так і описав Чехов історію Белікова: людина деградує від того, що надто намагалася відгородити себе від навколишнього світу та від проблем. Цей спосіб життя є досить розповсюдженим. Люди перетворюються на маніакально-заякані пусті футляри.

Якщо люди бояться нового, відгороджуються від оточуючого їх життя, усі сили тратять на досягнення мети, важливої тільки для них, якщо їм гіркі спільні інтереси і життя інших; нема бажання боротися з перешкодами, які виникають, — вони морально помирають.

Душа гине під чорним склом окулярів.

*Із думою сірою вийшла на вулицю,
Чорною тінню вкрила лице.*

І ніби на неї ніщо й не дивується —

Ніхто і не знає, чия вона є.

А може їх зняти, зламати, розбити?

Та ні... Раптом щось — а у неї сльоза.

Мерщій одягни! Окуляри від сонця

Ховають людей від людей. Нахіба?

Олександра П.
"Рідні очі малюють ангела надій"

Доля людини Шолохова ...

Оповідання починається і закінчується зображенням усепереможної весни, що затягує рани на тілі землі і в душах людей. Андрій Соколов починає розповідати про своє життя, яке спочатку нічим не відрізнялось від звичайного життя пересічних громадян. Але все змінила війна, яка забрала життя його дружини і доньок: авіабомба розбила будинок сім'ї разом з його мешканцями. Остання надія — син Анастасій! На фронті в кінці війни гине ...

Сам Андрій Соколов звідав усі жахи німецького концтабору, голод, знущання, приниження, але не здався, зумів вистояти, утекти з полону. А після війни, коли б, здавалось, зник сенс його життя, бере на виховання хлопчика-сироту Ванюшу, якого теж не помилювала доля...

... І починається відродження зраненої душі Андрія Соколова. Ванюша стає для Андрія просто ангелом його життя. У його очах він просто бачить себе та людське життя, надію на краще та звичайну людську доброту.

*Він дивиться у очі хлопчика,
Що став для нього ніби рідним сином,
Хоч доля йому випала важка,
Затихне біль із вічним часу плином.
В очах у хлопця радість і надія,
Він не один, у нього батько є,
Тепло руки і світла думка гріє,
Та віру у майбутнє додає.
Надії ангел тихо підлітає
І дивиться у очі, повні мрій,
Промінчик сонця долю осяває,
Малюють очі ангела надій.*

Анастасія Л.

**Так багато
Потрібно мені
І тому
Я не хочу нічого**
(Оксана Лозова, збірка "Очі дерев")

1. "Так багато потрібно мені, і тому я не хочу нічого". На мою думку, це дещо екзистенційне сприйняття реальності. Тому як паралель із світовою літературою, я обрав "Стороннього" Альбера Камю. Світовідчуття героя цього твору — це останній рядок, перший же — причини подібного бачення світу. Навіть на суді, коли він насправді може багато чого сказати на свій захист, він обирає мовчання, бо знає, що його все одно не зрозуміють. На питання: "Чи хочеш ти, щоб ми товаришували?", він відповідає — "Мені все одно" і т. ін. Він хотів від світу забагато — осмисленості та мети, справжності, а не отримавши цього, відмовився від решти.

*2. Відпустіть мене, я піду,
Перестану в кутках ховатись,
Чи на щастя, чи на біду,
Я не буду більше з'являтись.
Я не стану шукати слів,
Щоб змовчати їх вам в обличчя,
І мій вовчий страшний спів,
Не лунатиме більше ніччю.
Я не знаю нікого з вас,*

*І, напевно, я цьому радий,
Дружби швидко минає час,
А мені не потрібно зради.
Полишу ваші скляні міста,
І крихкі нескінченні дороги,
Не чекайте від мене листа,
Годуватимуть мене — ноги.
Буду бігти від тьмяних слів,
І потворно скрючених пальців,
Від рук, що не знають мечів,
І від ваших очей бранців.
Що несуть ці нові дні,
Не питатиму краще в Бога,
Так багато потрібно мені
І тому я не хочу нічого.*

Джемал Д.

**Так багато
Потрібно мені
І тому
Я не хочу нічого**
(Оксана Лозова, збірка "Очі дерев")

Інтерпретація строфи О. Лозової у форматі східної ведичної традиції

— Аве, молодий чоловіче. Я — Сергіус Александр, легіонер третьої когорти Другого Залізного Легіону. Де це я?

— Думаю в пеклі.

— У пеклі? Я уявляв його інакше.

— Твоє пекло можна назвати раєм, бо за цими дверима душі перестають існувати. Ти знаєш як це, взагалі не існувати?

— Ні.

— Наші душі будуть розсіяні як дим.... Кожна душа — це клубок диму.... А за цими дверима ми отримаємо новий клубок з декількох....

— Та про що ти говориш? Ти можеш нормально пояснити де я, з ким я, чи виберусь звідси і взагалі, чому ми стоїмо в черзі.

— Ти хочеш знати дуже багато, а отже, ти не хочеш знати нічого, бо бажання породжують страждання, а страждати ти, я впевнений, не хочеш.

— Грець з тобою, краще розкажи як ти сюди потрапив.

— Я хотів бути великою людиною, будучи лише сином столяра. А що може отримати в цьому світі син столяра? Нічого. Тож я проголосив себе пророком, сином божим. Багато людей пішло за мною; у мене навіть було 12 учнів і власна релігія. Але мене схопила храмова сторожа, а ті люди, які славили мене, кричали "Розіпни його". Тож мене і розіп'яли.

— Але ж чому тоді ти тут?

— Голос сказав мені, що мої слова в майбутньому стануть причиною загибелі багатьох людей, достойних життя, і дарують свободу недостойним, не виправдають бажань і очікувань слабких і стануть знаряддям сильних.

— Дивно. От мені Голос сказав, що моє бажання не потрапити в полон до галлів і не заклеїти себе ганьбою було гріховним, бо я вбив себе, позбавившись найдорожчого дару — жити.

— Я б ще поговорив з тобою, але підходить моя черга пройти крізь двері.

— Зажди! Хто ж ти такий?

— Не важливо, твої бажання і так завели тебе сюди. Хоча... знайте всі: я прийшов з Назарету.

Сергій Т.

У системі літературної освіти як школярів, так і студентів, важливо пам'ятати, що словесники мають вибудовувати такі стратегії під час вивчення художнього твору, які забезпечать досягнення планованого результату, сприятимуть духовно-естетичному збагаченню молоді, їх акме-розвиткові як компетентних читачів.

Представляючи моделі вивчення творчості Юрія Яновського з іншими текстами, ми намагалися продемонструвати, що в класичних текстах можна знаходити ті актуальні моменти, які сучасному читачеві допомагатимуть вибудовувати власну систему цінностей, щоб бути успішною людиною, яка буде спроможною комфортно й толерантно ставитися до культурних явищ минулого і сучасного.

Актуальна література як поняття нами мислиться такою, яка зберігає традиції минулого й органічно їх уводячи в новаторський формат (родово-жанровий, стилевий тощо), продукує сучасні тексти або кардинально нові. Роботи школярів і студентів, на нашу думку, засвідчили, що будь-який текст може знайти свого читача, якщо педагогом мудро й доцільно буде вибудована система змістових ліній літературної освіти, яка узгоджуватиметься з моделлю компетенцій читача. Важливо кожному суб'єктові розробляти таку стратегію, модель-тактику, щоб від співпраці з автором/художнім твором міг одержувати естетичну насолоду, був спроможний відчутий і пережитий художній світ по-своєму сконструювати словом (і не тільки) і матеріалізувати в авторському тексті зі своїм світовідчуттям і світовідтворенням як ЛЮДИНА-КУЛЬТУРИ ХХІ століття.

Вивчення творів актуальної літератури, у нашому розумінні, вбачаємо можливим і результативним, якщо кожен із суб'єктів літературної освіти озброїть себе вмінням інтерпретування художнього твору за концепцією (моделлю) того чи іншого літературознавця (Ф. Шлейєрмахер, Р. Барт, В. Ізер) або власною інтегративною стратегією. Принциповим є також для словесника не ігнорувати типологічною архітектонікою сучасного уроку літератури, проектуванням такої системи запитань і завдань, де читач знайде "самого-себе", з'явиться внутрішнє бажання конструювати власний текст як оригінальний, актуальний для нього — ЛЮДИНИ ІНФОРМАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ, здатної світ по-новому відкрити.

Далі буде Література

1. Антонич Б.-І. Національне мистецтво. Спроба ідеалістичної системи мистецтва [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://antonych.sumno.com/post/b-i-antonych-natsionalne-mystetstvo/>.

2. Краткая история современного искусства. Актуальное искусство [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://daily.swarthmore.edu/2007/2/22/richard-meyers-on-contemporary-arts-implications-for-art-history/>.

3. Літературознавча енциклопедія : У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К. : ВЦ "Академія", 2007. — 624 с.

4. Лозова О. Очі дерев // Новочасна література. — 2007. — № 2. — С. 4-21.

5. Шуляр В. І. Від мудрого письменника до творчого читача (матеріали до етюдних занять із літератури в 11 класі, І частина) : [навчально-методичний посібник] / Василь Іванович Шуляр. — Тернопіль : СМП "Астон", 2001. — 280 с.

6. Шуляр В. І. Компетентний випускник-читач: модель, система компетенцій, критерії оцінювання (літературний компонент освітньої галузі "Мови і літератури" Державного стандарту базової і повної освіти) : [науково-методичний посібник] / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 64 с.

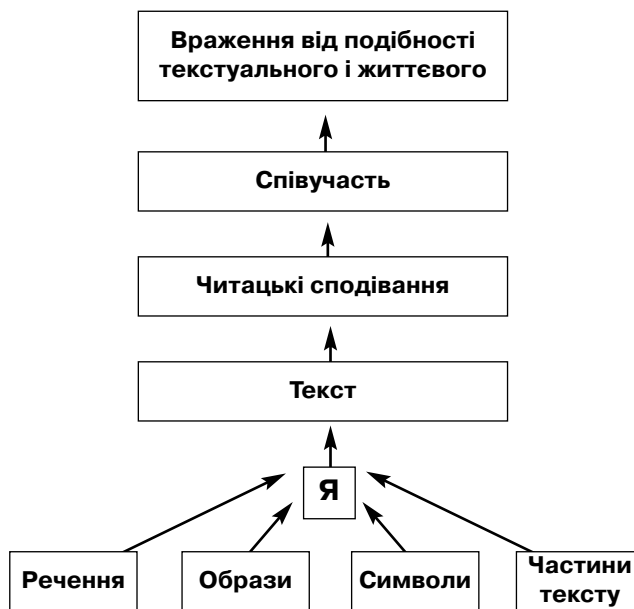
7. Шуляр В. І. Сучасний урок літератури : технологічні моделі : [навчальний посібник] / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 136 с.

8. Шуляр В.І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5—9 класи: [методичний посібник] / Василь Іванович Шуляр. — 2-ге видання. — Миколаїв : Вид-во "Іліон", 2008. — 284 с.

9. Яновський Ю. І. В листопаді / Київська соната : оповідання [післямова Г. М. Сивоконя] / Юрій Іванович Яновський. — К. : Рад. шк., 1985. — 350 с.

Додаток А

Схема інтерпретації художнього твору за В. Ізером

В. Ізер розуміє інтерпретацію художнього тексту таким чином: читач-Я, аналізуючи речення, образи, символи, частини тексту "втягується" у сам текст. Тут він реалізує "читацькі сподівання" (ілюзії під час читання), що дає йому можливість стати співучасником у тексті. У результаті в читача-Я виникають враження від подібності текстуального та життєвого, можливість під враженням вибудовувати власну життєву модель, творити оригінальний авторський текст.

Шуляр В. І., Мікуляк Н. В., Озінковська В. О.

Додаток Б

Схема інтерпретації художнього твору за Ф. Шлейєрмахером

Хрестоматія для старшокласника-читача

Художній твір може бути повністю зрозумілим (інтерпретованим тоді, коли Я — (читач) взаємопов'язує знання життєвих стосунків письменника та уявлення про адресата. Він (Я) читає художній твір, аналізує, тлумачить, визначає стиль. Таким чином, він співпрацює з автором, користуючись власною інтуїцією, пояснювальними методами. Головне завдання читача — з'ясувати ту мету художнього твору, яку визначив сам автор, поділяти чи/ї заперечувати його точку зору, оцінку іншими описаного, представленого тощо.

Шуляр В. І., Озінковська В. О., Мікуляк Н. В.

Додаток В

Схема інтерпретації художнього твору за Р. Бартом

Читач — Я, маючи у своєму арсеналі знання природи слова, правил творення тексту, може зрозуміти художній твір на рівні підсвідомості (мимовільна інтерпретація — І), на основі певних висновків та узагальнень (фрагментарна — Ф), на рівні цілеспрямованого осмисленого прагнення зрозуміти (мистецтво інтерпретації — МІ).

Залежно від освітнього рівня інтерпретатора, потреб та об'єкта інтерпретації, від таланту бачити, відчувати і розуміти художній твір, Я сприйме його на рівні вражень, переживань, настрою, відчуття (читацька інтерпретація — ЧІ), або на основі аналізу об'єктивної істини, фактичної, логічної та емоційної доказовості (наукова інтерпретація — НІ), або на рівні переосмислення літературного твору на мову інших мистецтв (творчо-образна інтерпретація — ТОІ), які дозволяють учневі-читачеві матеріалізувати свою інтерпретацію в авторський текст, художній твір оригінальний за своїм змістом і формою.

Шуляр В. І., Озінковська В. О., Мікуляк Н. В.

Юрій Яновський. В листопаді

1. ... І він малює собі на місці храму свій витвір, вільно дихаючи грудьми і відпочиваючи на своєму творінні.

2. Це буде дівчина зі снопом, тіло, повне крові і м'язів, здорові груди, що ось-ось мають колиснутися від дівочього руху. ...

3. Художник пускав далі тютюнові хмари, і хто знає, що проходило в його голові. Він ясно і чітко знає своє місце в системі подій. Ясно до болю, навіть коли галюцинації від втоми. ...

4. ... Довго йшов час. Не один жовтий лист упав.

5. Він напружено чекав дівчину, ніби вона була йому годинником. Дівчина нарешті пройшла, ступаючи по своїй тіні, а мій друг підвівся йти за нею. І дзвін в його серці не вгавав. ... Дівчина подарувала вже не одну усмішку, не одержавши від друга ні усмішки, ні привіту. Вона була годинником і не мала входу на іншу роль. ...

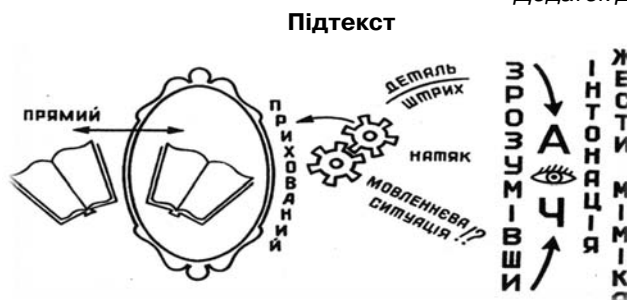
6. Хвилини минали, як проходять і минають люди. Ще одна доба закінчилась, коли наблизилась дівчина з синім поглядом. тепер нарешті надходив слухний час. Друг підвівся і пішов їй назустріч, почувачи, що він не може мовчати, що він мусить щось значне розповісти. А підійшовши близько і взявши за плечі, з лагідністю сказав, не пам'ятаючи себе:

!!! (репліку героя не зачитуємо, дамо можливість читачеві її змоделювати самостійно, а потім порівняти з авторською: — Ви вже тепер мені не потрібні ...).

7. Листопад обрушував із дерев листя. Воно падало повз вікон, шелестіло й одсвічувало жовтим. ...

8. — Струмок думки від чужої руки мутнішає, і часто легше буває прострелити копійку, ніж цілувати дівчину.

Додаток Д

Додаток Ж

СЮРРЕАЛІЗМ

Термін - фр. поет Г.Аполлітнер

(фр. - надреальне, надприродне)

20 - 40 рр. XX ст.

Явне > Я < Тасмне

Современный урок литературы и проблемы преподавания актуальной литературы в старшей школе

В статье автор предложил модель урока по изучению произведений актуальной литературы.

Ключевые слова: современный урок литературы; актуальная литература.

Contemporary lesson of literature and issues of teaching literature in actual high school

The author has proposed a model lesson on studying the actual works of literature.

Keywords: contemporary literature lessons; relevant literature.